

Effectiveness of Urban View and Landscape Regulations on the Integrity of Urban Facades (the 1968–2021 Period)

ABSTRACT INFO

Article Type

Original Research

Authors

- 1.Mohammad Taha Saifollahi Dehmiri
- 2*.Azhang Baghaei
- 3.Reza Afhami

- 1.Ph.D.Candidate of Architecture, Department of Architecture, Faculty of Art, Architecture and Urbanism, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran
2. Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Art, Architecture and Urbanism, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran
3. Associate Professor, Department of Art research, Faculty of Art and rchitecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

*Corresponding Author
azhang.baghaei@yahoo.com

Article History
Received: 20 June 2022
Accepted: 14 September 2022

ABSTRACT

Description: Integrity of urban facades greatly influences the order of urban view and landscape. Facades themselves have various components and aspects. The structural quality and layout of said aspects and components requires integrity, whether in a single façade, in conjunction with neighboring facades or in the total urban scale. This integrity requires regulations and principles the effectiveness of which is the focus of this study.

Objective: Evaluating the effectiveness of façade construction regulations enforced by municipalities and other competent authorities in the 1968-2021 period, concerning the integrity of urban facades and their components.

Method: This is a qualitative study with an exploratory-descriptive approach and a critical attitude. Initially the most effective urban façade integrity parameters were determined. Next, the façade construction regulations of the research period were analyzed. After that, every provision of the regulations was analyzed in comparison versus each integrity parameter.

Findings: The most effective and comprehensive set of regulations was the spring 2014 Façade Design regulations in Tehran. Among the integrity parameters, visual appeal and after that, content communications, materials and meaning were most affected by regulations. On the other hand, the least affected parameters were the harmony between façade and context, body silhouettes, and the transverse proportions of pieces.

Conclusion: The façade construction regulations are increasingly inclusive and expressive toward the integrity of urban facades; however, they still require further additions and improvements.

Keywords: Urban façade, Integrity of urban facades, Urban view and landscape regulations, Transformation of facade regulations

واکاوی اثربخشی قوانین سامان‌دهی سیما و منظر شهری بر انسجام نماهای شهری (از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۴۰۰)

محمد طه سیف الهی ده میری

دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، دانشکده هنر، معماری و شهرسازی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

آژنگ بقایی*

استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر، معماری و شهرسازی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

رضا افهمی

دانشیار، گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

بیشتر متأثر از قوانین بودند. کمترین توجه نیز در مورد تناسب نما با زمینه، خوانائی، خطوط پیکره و تناسب عرض قطعات بود. نتیجه‌گیری: نتیجه بیانگر روند رو به رشد و در راستای حرکت به شمولیت هر چه فراتر و صراحت و شفافیت بیشتر قوانین ناماسازی در انسجام‌بخشی نماهای شهری است؛ هرچند هنوز جای کار دارد.

کلیدواژگان: نمای شهری، انسجام نماهای شهری، ضوابط سامان‌دهی سیما و منظر شهری، سیر تحول ضوابط ناماسازی

تاریخ دریافت: [۱۴۰۱/۳/۳۰]

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۱/۶/۲۳]

*نویسنده مسئول azhang.baghaei@yahoo.com

:

مقدمه و بیان مسئله

انسجام شهر تظاهر چیدمان اصولی همه ابعاد گوناگون منظر شهری است. کیفیت چیدمان همواره متأثر از تاریخ، فرهنگ، ارزش‌ها و نیز شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در بستر زمان بوده است. نما، جلوه نخستین بنا و نمود بیرونی آن است که سهمی به سزا در سامان منظر شهری دارد. از این رو نمای شهری دیگر مسئله‌ای خصوصی محسوب نمی‌شود و بخشی از حقوق شهروندی است.

انسجام‌بخشی به ساختار شهر، توازن، تناسب و تعادل این ترکیب نظم یافته، در پیمایش قانون‌مند قواعد راهنمای طراحی شهری است [۱]. این روزها سیمای قریب به اتفاق شهرها نمود پریشانی و آشفتگی است. در مورد نماها، گویی هرکدام با خطمشی جدا در زمینه‌ای مجزا از ابنیه پیرامونی و بی‌اعتنا به اطراف، قد کشیده‌اند [۲]. گذر از این نابسامانی گذر از رویکردهای پراکنده در تعریف فرم و ساختار و اتخاذ رویکردی

چکیده

بیان مسئله: انسجام نماهای شهری نقشی بی‌بدیل در سامان سیما و منظر شهری دارد. نماها خود ابعاد و اجزای متشکله متفاوتی دارند. کیفیت ساختاری و نحوه چینش این ابعاد و اجزاء، چه در یک نمای واحد، چه در نحوه استقرار نماهای مجاور و چه در زمینه گسترده‌تری چون نماهای یک شهر نیاز به انسجام دارد. لازمه ایجاد این انسجام، وجود اصول و قوانینی است؛ اثربخشی مقررات در این زمینه مسئله تحقیق می‌باشد.

اهداف: سنجش کارایی ضوابط و مقررات ناماسازی مدون توسط شهرداری‌ها و دیگر دستگاه‌های ذی‌ربط در بازه زمانی سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۴۰۰ در ایجاد و حفظ انسجام در نماهای شهری و اجزای آن است.

روش‌ها: نوع تحقیق کیفی و روش آن اکتشافی-تبیینی با نگرشی انتقادی است. ابتدا کاراترین «عوامل انسجام بخش نماهای شهری» تعیین گردید. تحلیل «قوانین ناماسازی» در بازه زمانی ذکرشده، صورت پذیرفت. سپس هر یک از «مفاد مصوبات» با تک‌تک «مؤلفه‌های انسجام» با روش فوق تحلیل گردید.

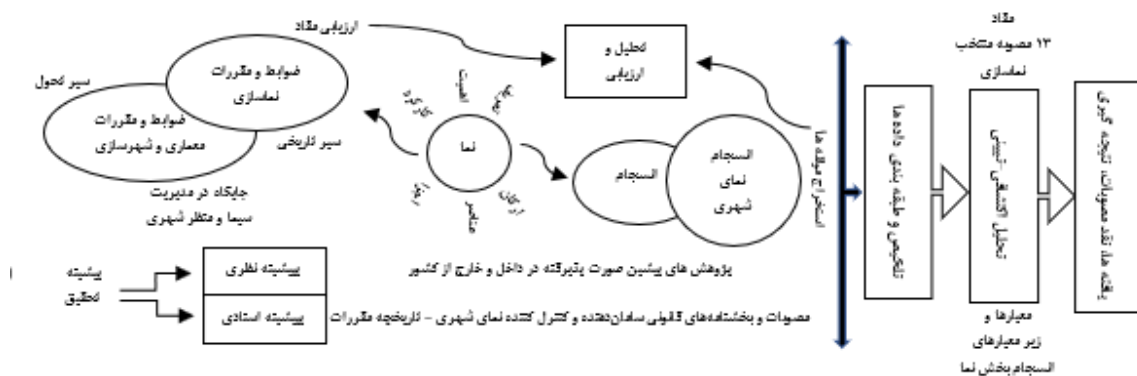
یافته‌ها: اثربخش‌ترین و جامع‌ترین قانون، مصوبه بهار ۱۳۹۳ طراحی نما در تهران می‌باشد. در زیر معیارهای انسجام بخش، جذابیت بصری و سپس ارتباطات محتوایی، ویژگی مصالح و معنا

یکپارچه با شاخص‌هایی صریح با قابلیت اجرایی است [۳]. شهرداری‌ها و دستگاه‌های ذی‌ربط برای تحقق شهر منسجم از نقطه نظر نماهای شهری، یک سری از قوانین و دستورالعمل‌ها را تدوین می‌کنند. هدف این تحقیق واکاوی کارایی این ضوابط در بستری تاریخی است تا مشخص شود کارایی آن‌ها در جامه عمل پوشاندن به ایدئال‌ها تا چه حدی بوده است؟ بر همین اساس ابتدا مبانی نظری و ادبیات موضوعی مطالعه شد. سپس عوامل انسجام بخش نما، اصول و معیارهای آن در ۴ زمینه اصلی کالبدی با ۱۴، بصری با ۸، ساختاری با ۶ و عملکردی با ۳ مؤلفه و در مجموع ۳۱ زیر معیار تعیین و تبیین گردید. در ادامه ۱۳ مصوبه مهم نماسازی بررسی و با استفاده از روش اکتشافی-تبیینی تناظری منطقی بین مفاد ضوابط و عوامل انسجام بخش برقرار و نتایج استخراج گردید.

انتقادی است. کارکرد این روش تبیین مفاهیم درونی داده‌های کیفی فاقد ساختار به‌طور نظام‌مند است. مزیت آن تحلیل غیر مداخله‌گر است. داده‌های گسترده کیفی با این روش یکپارچه‌شده، با دسته‌بندی‌های در مقیاس کوچک‌تر، درون‌مایه‌ها آشکارتر می‌گردد. در واقع تحلیل کاربردی ضوابط نماسازی مصوب از سال ۱۳۴۷ تا ۱۴۰۰ در سنجه تأثیرگذاری بر ایجاد و حفظ انسجام‌بخشی به نماهای شهری مدنظر بوده است. تدوین مبانی نظری با جمع‌آوری داده‌های پژوهشی و اطلاعات کتابخانه‌ای، تبیین مفهوم و تعیین مؤلفه‌های انسجام و خوانش قوانین موضوعه صورت پذیرفت. در بررسی ادبیات موضوع، پیشینه نظری و اسنادی در بستری تاریخی مورد مطالعه قرار گرفت. در کل چهارچوب مفهومی و کارکردی انسجام و عوامل ایجادکننده آن در حیطه تخصصی نماهای شهری تعیین و با جزئیات مفاد ۱۳ ضابطه، مصوبه و بخشنامه مدیریت سیما و منظر شهری با روش اکتشافی-تبیینی نقد گردید.

روش تحقیق

روش تحقیق تحلیلی-اکتشافی، از نوع کیفی با رویکردی

نمودار ۱: مدل مفهومی پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

علیرغم اهمیت انسجام نمای شهری، تحقیقات نظری انگشت‌شماری تا به حال صورت پذیرفته است. در زمینه اثربخشی قوانین نماسازی بر ایجاد این انسجام، پژوهش مستقیمی یافت نشد. همان‌طور که در جداول ۱-الف و ب بیان گردیده، بعضی پژوهش‌های داخلی و خارجی، صرفاً انسجام کالبد و منظر شهری مدنظرشان بوده و برخی نیز پیرامون اثربخشی ضوابط شهرسازی در ایجاد شهر مطلوب، یا توسعه پایدار یا سامان واحدهای کوچک‌تر مانند محله یا بازار بحث کرده‌اند یا این‌که به روابط متقابل انسان و شهر پرداخته‌اند.

توسلی طی پژوهشی در سال ۱۳۸۲، کلیت هماهنگ و منسجم یک مجموعه را درگرو برقراری ارتباط بین فضاهای مجاور آن بیان می‌کند. "گیری و کشش بصری" در چنین مجموعه‌ای با "حرکت" رابطه‌ای مستقیم خواهد داشت [۱] که ذات انسجام است. در سال ۱۳۹۵، بحرینی و فروغی فر، نزول تدریجی کیفیت انسجام کالبدی در بافته‌ای شهری نسبت به گذشته را متذکر شده و آن را حاصل سهل‌انگاری در عرضه کیفیت‌های کالبدی و کم‌کاری در اعمال سیاست‌های طراحی شهری شمردند [۴]. حکیمان و لک (۱۳۹۷) این سیاست‌ها را در برقراری ارتباط بین سه بعد ریخت‌شناختی، بصری-زیباشناختی و عملکردی تعریف کردند [۵]. علیلو و همکاران در مطالعه سال ۱۳۹۸ خود، خصیصه "ساخت" و ویژگی "عامل" را به‌عنوان دو عنصر هویت‌بخش چنین ساختاری برشمردند. عامل، هستی‌بخش ساختار است و ساخت کنش همان عامل در محیط مصنوع است [۶]. خدابین و همکاران (۱۴۰۰) ساخت را در نوسازی و بهسازی بافته‌ای فرسوده موجود و توسعه برنامه‌های

زیباسازی بصری در حال حاضر می‌دانند [۷] و پندار و رستگار ژاله (۱۴۰۰) ایجاد بسترهای حاکمیتی، هماهنگی اقدامات مدیریتی، آموزش دست‌اندرکاران، توسعه نیروی انسانی متخصص و تعریف منافع پایدار برای تضمین اجرای ضوابط شهری [۸] را عامل انسجام کالبدی و بهبود کیفیت سیما و منظر شهری برشمردند.

جدول ۱-الف: پژوهش‌های انجام‌گرفته داخلی پیرامون انسجام کالبدی، طرح شهر متسجم و اثرات ضوابط شهرسازی و معماری (مأخذ: نگارندگان)

پژوهشگران	سال	عنوان تحقیق
رضائیان	۱۳۷۴	معی و مفهوم وحدت و هماهنگی
توسلی	۱۳۸۲	مبحث ارتباط در مقوله طراحی شهری
صالحی	۱۳۸۵	اثربخشی ضوابط و مقررات شهرسازی در شکل‌گیری خوب و توسعه پایدار شهر
تولایی	۱۳۸۶	فرم شهر متسجم
طباطبائی	۱۳۹۰	اصول و معیارهای طرح و اجرای نمای شهری
بحرینی و قروزی فر	۱۳۹۵	انسجام کالبدی در طراحی شهری بر اساس نظریه پیچیدگی
روستنی و همکاران	۱۳۹۶	ارائه طرح مفهومی انسجام فضای شهری
حکیمیان و لک	۱۳۹۷	انسجام کالبدی در بازار ایرانی در شهر ایرانی
روستا و قاسم پور	۱۳۹۷	تحلیل محتوایی مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران برای سنجش جایگاه طراحی شهری
محمدی زاده و همکاران	۱۳۹۷	ارائه طرح مفهومی انسجام و امتزاج در بافت تاریخی
مختار زاده و همکاران	۱۳۹۷	اصول سنجش ساختار کالبدی شهر و فرم آن
علی‌ابو و همکاران	۱۳۹۸	نقش ضوابط و مقررات شهرسازی بر سازمان‌دهی کالبدی محله
خدایی و همکاران	۱۴۰۰	مؤلفه‌های علی انسجام بخش به کالبد شهر
پندار و رستگار زله	۱۴۰۰	تحلیل محتوایی و رویه‌های مصوبه طراحی، پایش و اجرای نملهای شهر تهران

جدول ۱-ب: پژوهش‌های انجام‌گرفته در خارج از کشور پیرامون نعلسازی، انسجام کالبدی و طرح شهر متسجم (مأخذ: نگارندگان)

پژوهشگران	سال	عنوان تحقیق
Alexander	1970	هماهنگی و نظم در نما
Coleman	1987	نوآوری در طراحی شهری و پیشگیری از آلودگی‌های بصری
Lynch	1994	طراحی شهر و نمای شهر و ایجاد رابطه متقابل محیط شهری و ساکنین
Hoa john	2004	سیکستامسی هنر معماری در سرزمین‌های اسلامی و مطابقت نما یا زمینه
Lynch	2009	شکل خوب شهر و تأثیر خوقایی نما، رتم، نظم و وحدت در شکل‌گیری آن
Talen	2011	فرم شهری پایدار در مکان‌های ناپایدار و تأکید بر نقش اتصالات در پیوستگی
Salingaros	2013	نظریه یکپارچه معماری و نقش پیوند و اتصال در انسجام شبکه‌های فضای شهری
Duany & platter	2014	امتزاج اجزا و عناصر شهری برای ایجاد انسجام در ساختارها
Im sik et al	2015	چارچوب فضای شهری یکپارچه برای تشریح شهری نوفلهور
Bertamini et al	2016	نظم، هماهنگی، تمانل، تقارن، تناسب و اندازه به‌عنوان مؤلفه‌های بصری تأثیرگذار در نما
Alfarady & Furlan	2017	بررسی کاتالیزورهای پایداری جامعه و جلوه‌های زیباشناسی شکل شهری و حس اجتماع
Reverside Energy park	2018	ارزیابی تأثیر منظر شهری و بصری و تشخیص نماندهای شهری به‌عنوان واسطه ادراک ویژگی‌های کالبدی محیط مصنوع توسط انسان
Monavari et al	2019	ارزیابی جلوه‌های بصری به‌عنوان حلقه گمبسته بین فضای شهر و شهروندان

نما و اهمیت آن از منظر شهری:

مشترک فضاهای عمومی و خصوصی است [۱۱] و بیشتر متأثر از عملکرد مدیران شهری، مالکان، مهندسان و مجریان ساخت‌وساز است [۱۲]. لازم به ذکر است بخش قابل توجهی از

نما آنچه در معرض دید می‌باشد، تعریف شده [۹] و جزئی از بدنه شهری است که ضمن دارا بودن همه خصائص فردی، عضوی از یک جامعه یکپارچه است [۱۰] و به‌مثابه عاملی اجتماعی، فصل

بزرگ‌تر و ادغام شدن در یک کل است [۲۱]. کلیت هماهنگ، هم سنجش پذیر و هم رخدادی امکان‌پذیر است [۲۲]. هرچند رویکردی یکپارچه برای سنجش آن وجود ندارد [۳]. باید توجه داشت انسجام نماها فقط در هماهنگی در خط آسمان، ابعاد و فرم بازشوها، پیش‌آمدگی‌ها، جنس مصالح و جانمایی پنجره‌ها و ... خلاصه نمی‌شود و بایستی هم‌راستا با جهان‌بینی، تاریخ، فرهنگ، سنت و باورهای مردم باشند تا رابطه‌ی معنادار با انسان داشته باشند [۲۳] و تصور دوبعدی نما نتیجه‌ای جز گسست این رابطه نخواهد داشت.

مؤلفه‌های انسجام: نما چه به‌صورت تک نما و چه به‌عنوان

جزئی از بدنه شهری می‌بایستی دارای انسجام باشد. تک نما با همه ارکان و اجزا، کلیتی هماهنگ می‌باشد که توسط توازن قائم و افقی و تناسب عناصر موجودیت یافته است [۱۶]. "تهییج و تنوع، معنی‌داری، هویت و تصور پذیری، سادگی و وضوح چیرگی بخشی از فرم، سرزندگی و تطابق با محیط" معیارهای یک نمای منسجم است [۲۴]. نظم، ترکیب، وحدت، عنصر نشانه، محصوریت [۱]، ارائه تصویر مناسب از خود، تبلور نقش اجتماعی برای خوانایی محیط و تسهیل ارتباطات گروهی [۲۵]، تعادل، تقارن، تناسب و وضوح [۱۰]، هم‌ردیفی، هم‌جواری، تداوم، تشابه، مقیاس انسانی [۲۶]، پیوند، سازمان‌یافتگی [۴]، نفوذپذیری، تخلخل، تباین فضایی [۵]، اصل سلسله‌مراتب فضایی و انسان‌گرا بودن [۷] از دیگر مؤلفه‌های انسجام‌بخش نمای مطلوب می‌باشند.

ایجاد و حفظ انسجام بین نمای ساختمان‌های مجاور هم، با دوره‌ها و سبک‌های متفاوت از اهمیت دوجندانی برخوردار است. از پیوستگی میان نمای بناها، ارتفاع طبقات، سلسله‌مراتب بلندی

انتظام اجتماعی، با خوانش انسجام منظر شهری از هارمونی نمای بناها به دست می‌آید [۱۳].

کارکردهای نما: تعریف بنا، حفاظت از آن و ایجاد ارتباط، کارکردهای اصلی نما می‌باشند. علاوه بر این‌ها نما جزئی از فضای شهر است [۱۴].

ارکان نما: ریتم‌های افقی و عمودی، خطوط نما و خط آسمان ارکان نما را تشکیل می‌دهند [۱۵].

اجزای نما: اجزای نما علاوه بر خصوصیات تزئینی از نظر عملکردی هم دارای اهمیت می‌باشند. جزئیات نمای طبقات از اجزای تزئینی و ورودی، ایوان، بالکن و پنجره‌ها اجزای عملکردی نما هستند. علاوه بر این‌ها جزئیات دیواره همکف، وزن‌های افقی و عمودی هم [۱۶] از اجزای نما محسوب می‌شوند.

انسجام نما: عموماً معادل لاتین انسجام "Coherence" و "Integration" مورد استفاده است. "Integration" فرآیند ادغام مؤثر عناصر مستقل جدا از هم و "Coherence" پیوندی منطقی توأم با سازگاری و اتحاد معنی شده که امکان شناخت از طریق ارتباط واضح بین اجزای گوناگون میسر می‌شود (۳).

انسجام در گستره ارتباط شکل می‌گیرد و وجود آن در گرو وجود چندین اجزا و رابطه میان آن‌ها است [۱۷]؛ همچنین در توازن و تناسب اجزای به‌هم‌پیوسته یک کل، معنی می‌یابد [۱۸]. توازن و تناسب اجزا نیز حاصل نظم بین اجزاست، انسجام هم سازمان دهنده نظم فضایی است [۱۹]. ارتباط، توازن، تناسب و نظم عناصر تشکیل‌دهنده با حفظ هویت هر کدام، در راستای هدفی منحصربه‌فرد، از عوامل مهم انسجام در طراحی جداره‌های شهری است [۲۰]. به‌طور کلی انسجام، مشارکت با واحدی

ساختمان‌های مجاور [۲۷]، توجه به محیط کالبدی و ارتباط بصری سازگار میان نماها [۲۸]، فرم کلی و مقیاس بنا، سبک و دوره معماری و شرایط محوطه‌سازی، خط افق ساختمان‌ها و فواصل بین آن‌ها، بافت و تخلخل نما، تناسبات بازشوها [۲۹]، هم‌ترازی خطوط و سطوح نمای بنا با نماهای مجاور، برقراری ارتباط و تناسب میان اجزاء نماهای کنار هم، هماهنگی رنگ و همگونی جنس مصالح [۱]، ارتباط کالبدی اجزا با یکدیگر و با کل، تعریف اتصالات و عوامل ایجادکننده وحدت و تأکید [۳۰]، رابطه متقابل جزء و کل، کثرت در وحدت، تداوم فضایی، الگوی هم‌بندی (اتصال، انتقال و وصول)، سلسله‌مراتب در اتصال، فرم‌گیری مقیاس‌های بزرگ‌تر بر اساس مقیاس‌های کوچک‌تر، محور دید، پاسخ‌گویی کالبدی و اجتماعی، هماهنگی با زمینه و هم‌پیوندی مکان-کارکرد-شهروند [۵] تا نماهای متحدالشکل [۷] همگی از عوامل انسجام بخش در نمای چنین ساختمان‌هایی هستند. در جدول ۲ شاخص انسجام با زیرمجموعه‌ای از معیارها، زیر معیارها و تقسیمات آن بیان گردیده است.

جدول ۲: شاخص‌های سنجش معیارها و زیر معیارها (مأخذ: نگارندگان)

شاخص	معیار	زیر معیار	تقسیمات زیر معیار	توضیحات	
زیمنه کلیدی		وحدت	هماهنگی در قلم، شکل، مقیاس، ریتم، رنگ و ...	ایجاد زبان خاص در نمای شهری	
		قتای جسی	یکپارچگی متغلی متغلم در تارویود ساختار و بقات با توجه به مداوم تاریخی و استفاده از مقایسه بومی	عدم تقلیدی بودن و پایندی به ارزش‌های مردم	
		معنا	هویت - نمادپردازی - حس مکان	نصوبری از وحدت اجزا در کلیت کلام	
		خوالانی	قابل فهم بودن طراحی نما در سبک گرم و ...	انعطاف‌پذیری در انتظام محیطی	
		تنوع‌پذیری	آزادی در گزینش قلم، نماد، علامت و ...	تنوع‌پذیری در عین هماهنگی	
		تقویت‌پذیری	انتزاع فضای داخلی - خارجی و فضاهای مجاور		
		ریتم	نظم در تناسب و تقسیم	هم آهنگی اجزا	
		تناسبات	سلسله‌مراتب مقیاس (ارتفاع) - رابطه صحیح یک جز نما با جزئی دیگر یا با کل - تناسب در بازشوها و روزنه‌ها	توجه به مقیاس انسانی	
		خطوط پیگیره	خط زمین - خط آسمان - خطوط قالب در نما		
		ارتفاع نوده	کنترل ارتفاع با محدودیت‌های ارتفاعی		
زیمنه بصری		حجم نوده	کنترل حجم با محدودیت ابعاد کلی یا سطح زیربنا	تأثیرگذاری مستقیم بر ارتفاع نوده	
		کنسول	سطح بیرون زده در ارتفاع نما	نیاز عملکردی یا ایجاد ریتم با تأکید	
		مصالح	بوم‌گرایی و محلیت - همبستگی سازی اجزای زمینه - ایجاد تعادل - ارتباط با نمای اطراف	جنس - بقات - رنگ	
		رنگ	گرفتن ابعاد مادی و معنایی رنگ در نما	استفاده به‌جا و به مقدار از رنگ	
		جذابیت بصری	تمرکز بر جزئیات	قتای بصری	
		عمق بصری	بقات - سایه		
		مداوم بصری	کنترل محورهای دید		
		سازگاری بصری	هویت - خوالانی - کنزیتات - مصالح		
		رابطه کل نما نسبت به انسان	رابطه کل نما نسبت به انسان	مقیاس انسانی کلیت نما با خرد کردن سطوح در طول یا ارتفاع	
		رابطه اجزای نما نسبت به انسان	رابطه اجزای نما نسبت به انسان	مقیاس انسانی اجزای نما با خرد کردن اجزا مثل تقسیم یک بازشوی بزرگ	
زیمنه ساختاری		ارتباطات کل و جز در نما	رابطه تک‌تک اجزا با یکدیگر	امکان‌پذیری اقدام اجزا با یکدیگر	
			رابطه اجزای نما با کل نما	چندان بقاعده اجزای مجموعه نما	
			رابطه عناصر بصری در کلیت جدید	با ایجاد هماهنگی، تضاد، تنوع	
		ارتباطات محتوایی	هویت - بقات - رنگ - متحصربه‌گرد بودن	معرف نمایات اجتماعی	
			تأسیسات - نمادها و نشانه‌ها - کالیوها و مالم		
		زیمنه عملکردی		کطریق نما با زمینه	
				تناسب نما با زمینه	
				انطباق نما با مجموعه	بین دو یا چند نمای مجاور
				ایجاد یک کل هماهنگ	هم‌ترازی خطوط و سطوح - تناسب بین اجزا - هماهنگی مصالح، بقات، رنگ و ...
		زیمنه هم‌جزا		تناسب عرض قطعات	فاصله دو لبه یک نما با نمادهای مجاور
حفظ بقات موجود	در صورت بالارزش بودن				
حفظ سلسل حرکت					
زیمنه عملکردی		حفظ کیفیت نما	در تناسب با عملکرد		
		پیوستگی عملکردهای یکسان			

تنها کمتر از ۵٪ آن‌ها سهم «طراحی شهری» و حدود ۶.۹۵٪ سهم «طراحی منظر شهری» می‌باشد [۳۷].

سیر تحول ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی

سیر قوانین فرم شهری جدید در جهت اختلاط و تنوع در کاربری، ابعاد و اندازه ساختمان به‌عنوان معیارهای مهم سنجش انسجام فرم و افزایش اتصال و پیوند به‌عنوان زیربنای ایجاد هم‌آهنگی بر پایه دو اصل مقیاس و سلسله‌مراتب و کاهش پیچیدگی روابط اجزاء در اتصال و پیوند آن‌ها در راستای پالایش زمینه‌های ناهمگونی بافته‌ای شهری است [۳۸]. تدوین ضوابط شهری، در سیر تاریخی خود، مشابهت و مغایرت‌هایی دارد، شبیه از این نظر که انسجام‌بخشی روند ذاتی آن‌هاست و متفاوت از این جهت که هدف غایی برنامه‌ریزی کلیت یکپارچه است ولی ضوابط، اجزای آن کل را تعیین تکلیف می‌کنند [۳۹].

ضوابط و مقررات نماسازی - سیر تاریخی

در ایران از حدود سال‌های دهه ۴۰ اقداماتی پیرامون مسائل مبتلابه شهر صورت گرفت. به تدریج در طول سال‌ها طرح‌های هادی، جامع و تفصیلی ارائه گشتند. در این بین سیما و منظر شهری هم از نظر سیاست‌گذاران دور نماند. اهمیت نما در هماهنگی بدنه شهر از یک طرف و نابسامانی موجود در نماها به‌خصوص در شهرهای بزرگ از سوی دیگر، ضرورت تدوین ضوابط نماسازی را بیش‌ازپیش آشکار نمود؛ تا جایی که این اواخر نهادهای تخصصی چون کمیته‌های نما با شرح وظایف مشخص تشکیل شدند [۸]. سه طرح اخیر جامع شهر تهران نیز مبین گذر نظری موضوع منظر شهری از مفهوم "منظر به معنای سیمای کالبدی" به سمت "منظر به‌عنوان عامل هویت‌دهنده"

ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی

توسعه مدام کالبدی شهرها مستلزم آماده‌سازی اراضی و برنامه‌ریزی احداث است [۳۱]. ضابطه سندی است که نحوه کاربرد اصول طراحی و مدیریت شهری را در ساخت‌وساز تعیین می‌کند [۳۲]. اسناد بالادستی، نقشه راهبردی طراحی شهری را عملیاتی می‌کند. هدف معماری و شهرسازی نیز اشاعه الگوی صحیح از مؤلفه‌های شکل‌دهنده کالبد و فرم و الزامات مرتبط با عملکرد برای ساخت محیط شهری در مفهوم «مکان پایدار» است [۳۳]. نظام قطعه‌بندی، سطح اشغال و استقرار بناها در دهه‌های گوناگون نمونه‌ای از این ضوابط می‌باشد [۳۴]. وظیفه مقررات هدایت و نظارت آن قسمی از تصمیمات شهروندان است که در حیطه فضا و کالبد شهر تأثیرگذار است [۳۵].

جایگاه ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی

طراحی شهری فرآیند ساخت هنرمندانه مکان زیست‌انسان‌هاست [۳۲] که حول محور «کیفیت» درصدد ساماندهی فضاهای کالبدی است. آشفته‌گی‌های موجود شهرها محصول غیاب یا ضعف مراجع قانونی دخیل تا سال‌های اخیر بوده است. لازمه شکل‌گیری یک «شهر خوب»، «ضوابط شهری خوب» می‌باشد [۳۶]. برنامه‌های طراحی شهری، بر بنیان مستندات قانونی، قابلیت اجرا پیدا می‌کنند [۳۳]. در کل شهر باید مراقبت شود، در غیر این صورت زندگی رو به انحطاط خواهد گذارد [۶]؛ هرچند متأسفانه جایگاه «طراحی شهری» در مصوبات قانونی، با اهمیت آن تناسبی ندارد. با تحلیل موضوعی مفاد این مصوبات

است. سند جامع ارتقا کیفی سیما و منظر شهری، ازجمله اسناد پایه برنامه‌های توسعه و عمران شهری است که در پی سامان بخشیدن به روابط سه‌گانه شهر، ساختمان‌ها و ساکنین آن است [۴۰]. در سیر تاریخی ضوابط ناماسازی، از سال ۱۳۴۷ و حتی در مواردی قبل از آن ازجمله آیین‌نامه مصوب سال ۱۳۱۸ در مورد

«چگونگی پیش‌آمدگی بناها در گذرها» تا به حال مصوبات، بخشنامه‌ها، مواد، بند یا تبصره‌هایی در قوانین مربوط به طراحی شهری به ناماسازی اختصاص داده شده است. در جدول ۳ مهم‌ترین آن‌ها بیان گردیده است.

جدول ۳: تاریخچه مصوبات، ضوابط و بخشنامه‌های مرتبط با طراحی و اجرای تما (مأخذ: نگارندگان)

ماده ۲۳ قانون توسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۷/۹/۷
مصوبه مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۸ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران
بخشنامه مورخ ۱۳۷۶/۳/۲۱ شهرداری تهران
بخشنامه مورخ ۱۳۷۸/۲/۲ سرپرست حوزه شهرسازی و معماری
بند ب ماده ۱۳۷ برتانه سوم توسعه کشور مورخ ۱۳۷۹/۱/۱۷
مصوبه مورخ ۱۳۸۵/۶/۲۱ سامان‌دهی سیما و منظر شهری شورای شهر تهران
بخشنامه مورخ ۱۳۸۵/۸/۹ استفاده از مصالح مناسب در تمامی ساختمان‌ها
بند ۱۴ ارتقا سیما و منظر شهری طرح جامع تهران مورخ اذر ۱۳۸۶
مصوبه مورخ ۱۳۸۷/۹/۲۵ ضوابط ارتقاء کیفی سیما و منظر شورای عالی شهرسازی
مصوبه سال ۱۳۸۷ نحوه بررسی تملکات شاکتص شورای عالی شهرسازی و معماری
بخشنامه سال ۱۳۸۸ اتخاذ حداقل دو نمای پلاک مجاور هنگام اتخاذ نقشه تما
بخشنامه سال ۱۳۸۹ سامان‌دهی تملکات موقت
بخشنامه سال ۱۳۹۰ لزوم استفاده از مصالح ساختمانی استاندارد
دستورالعمل ماده ۱۶۹ قانون مورخ ۱۳۹۱/۹/۱ برنامه پنجم توسعه کشور
بند ۱۶ طرح تفصیلی شهر تهران سال ۱۳۹۱ تدوین ضوابط عام ناماسازی شهر تهران
مصوبه مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۳ اصلاح ناماسازی ابنیه شورای شهر تهران
بخشنامه سال ۱۳۹۲ لزوم ارائه نقشه تما هنگام صدور پروانه
بخشنامه شهرداری تهران مورخ بهار ۱۳۹۲ ضوابط عام نمای شهر تهران
مصوبه سال ۱۳۹۲ الزام شهرداری به ارائه لایحه سامان‌دهی تملکات شورای شهر تهران
بخشنامه سال ۱۳۹۳ تشکیل کمیته‌های مناطق
بخشنامه مورخ ۱۳۹۴/۶/۱۰ سامان‌دهی وضعیت سیما و ارتقا کیفیت محیطی تهران
بخشنامه سال ۱۳۹۴ تعهد ارسال مدارک به کمیته نمای مناطق
بخشنامه سال ۱۳۹۴ اتخاذ تعهد برای ارائه نقشه‌های تما
بخشنامه سال ۱۳۹۵ الزام حضور طراحان تما در کمیته‌های نمای مناطق
بخشنامه سال ۱۳۹۶ نحوه ارائه نقشه تما در خصوص پروانه (۱ و ۲ مرحله‌ای)
مصوبه ۱۳۹۷/۱۰/۲۵ طراحی، پایش و اجرای تملکات شهر تهران
بخشنامه سال ۱۳۹۷ ابلاغ صورت‌جلسه کمیته‌های تما و تأکید بر ساختار آن‌ها
بخشنامه سال ۱۳۹۷ نظارت بر اجرای تما در املاک در حال ساخت با سامانه ناحیه محوری
بخشنامه سال ۱۳۹۷ تکلیفات تملکات ساختمانی
بخشنامه سال ۱۳۹۸ اجرایی شدن بخشنامه‌های صادره سیما و منظر شهر تهران
بخشنامه سال ۱۳۹۸ شرح وظایف اعضای کمیته تما
بخشنامه سال ۱۳۹۹ رفع خلاف ساختمانی قبل از ارسال مدارک به هیئت‌رشته نمای بناهای خاص
بخشنامه سال ۱۳۹۹ لزوم ارائه تأییدیه تما از کمیته تما به پرونده‌های تعهدی
بخشنامه سال ۱۳۹۹ راهنمای بررسی تملکات ساختمانی در کمیته تما

یافته‌ها

۳۱ زیر معیار) بیان گردید و سپس با تک‌تک مفاد ۱۳ دسته مرتب تاریخی ضوابط، مصوبات و بخشنامه‌های مربوطه با تحلیل اکتشافی منطبق شده، ارزیابی گشته و پردازش شده است که نتایج در جدول ۴ بیان گردیده است.

آنچه با مرور ادبیات و کندوکاو مبانی نظری به‌عنوان معیار انسجام بخش نماهای شهری استخراج گردید در جدول ۲ در ۴ زمینه مختلف همراه با زیر معیارهای تبیینی هر یک (درمجموع

جدول ۴: یافته‌های پژوهش-کارایی و اثربخشی مصوبات تعامازی بر شاخص انسجام (معیارها-زیرمعیارها) (مأخذ: نگارندگان)

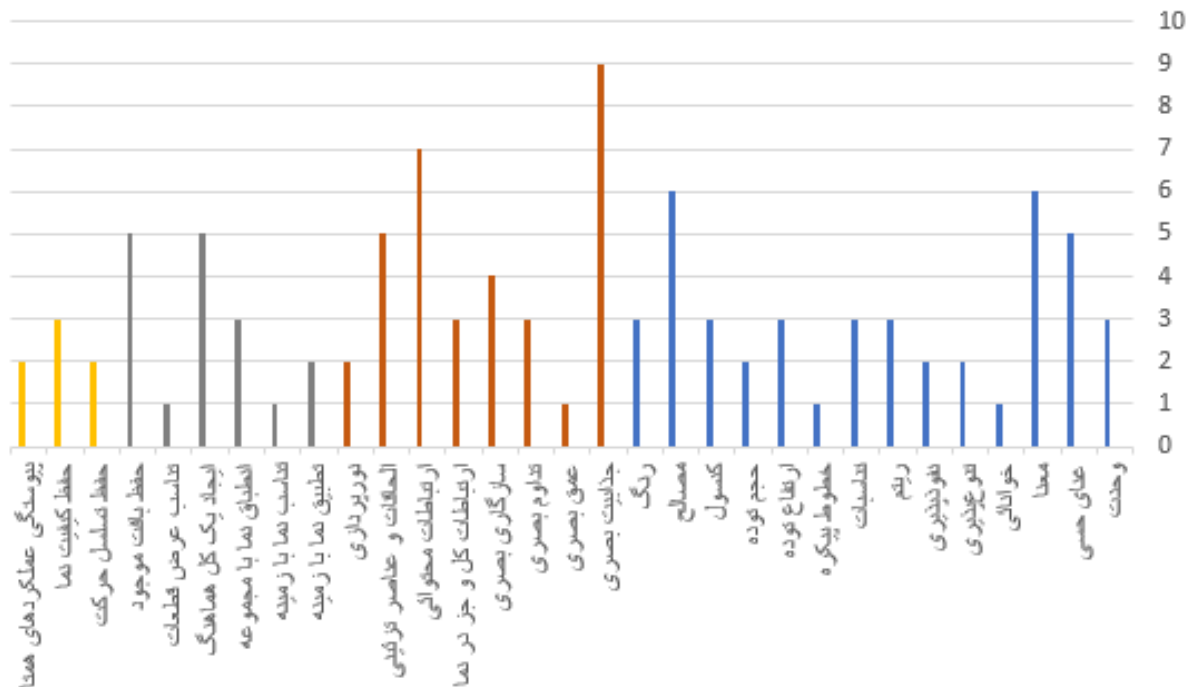
شاخص	معیار	زیر معیار	
انسجام نماهای شهری	زینت بصری	وحدت	✓
		فتای جنسی	✓
		معنا	✓
		خودآلی	✓
		تنوع‌پذیری	✓
		لقوی‌پذیری	✓
		رتم	✓
		تکالیفات	✓
		خطوط پیکرده	✓
		ارتفاع نوده	✓
		حجم نوده	✓
		کنسول	✓
		مصالح	✓
رنگ	✓		
زینت ساختمانی	زینت	جدائیت بصری	✓
		صمق بصری	✓
		تداوم بصری	✓
		سازگاری بصری	✓
		ارتباطات کل و جز در نما	✓
		ارتباطات محتوایی	✓
		الفاظ و عناصر	✓
		کزیتمی	✓
		نویزگذاری	✓
		تطبیق نما با زمینه	✓
		تناسب نما با زمینه	✓
		اطباق نما با مجموعه	✓
		ایجاد رنگ کل هماهنگی	✓
تناسب عرض قطعات	✓		
زینت	زینت	حفاظ بافت موجود	✓
		حفاظ مسلسل حرکت	✓
		حفاظ کیفیت نما	✓
		پیوستگی عملکردهای	✓
همتا			
درصد الزامات فر ۳ قانون	۱۳٪		
بر اساس اثربخشی نماهای شهری	۱۰٪		
	۶٪		
	۶٪		
	۲۶٪		
	۲۳٪		
	۱۳٪		
	۱۰٪		
	۶٪		
	۶٪		
	۱۳٪		
	۱۹٪		
	۸۷٪		
	۱۶٪		
	۴۲٪		
	۶		
	۵		
	٪		

جهت واکاوی هر چه بیشتر مفهوم انسجام و معیارها و مصداق‌های آن در نمای شهری در همه ابعاد آن، ۴ زمینه کالبدی، بصری، ساختاری و عملکردی برای ارزیابی اثربخشی قوانین نما در نظر گرفته شد. ۱۴ زیر معیار برای زمینه کالبدی، ۸ مورد در زمینه بصری، ۶ مؤلفه برای زمینه ساختاری و ۳ زیر معیار برای زمینه عملکردی که بیشترین تأثیر را در انسجام نمای شهری عهده‌دار هستند، انتخاب شدند. داده‌های نمودار ۲ (مستخرج از جدول ۴) بیانگر آن است که جذابیت بصری بیشترین تأثیرپذیری از قوانین را داشته است. پس‌از آن ارتباطات محتوایی، مصالح و معنا بیشتر از سایر ویژگی‌ها متأثر از قوانین هستند. کمترین توجه مقررات در مورد تناسب نما با زمینه، خوانائی، خطوط پیکره و تناسب عرض قطعات می‌باشد.

باید توجه داشت که این مؤلفه‌ها و این زمینه‌ها در کارکردی یکپارچه موجبات انسجام در نماهای شهری را فراهم می‌آورند. هرکدام از این عوامل، مؤثر بر دیگری و خود متأثر از آن است. انسجام مقوله چندوجهی و پیچیده‌ای است؛ باین‌حال مراعات همین خصوصیات در دسترس دانش شهرسازی برای داشتن نمای منسجم شهری به‌قدر برآوردن نیاز، کفایت می‌نماید.

بحث

انسجام نماهای شهری در ابعاد گوناگون شامل تک بنا، بناهای مجاور یکدیگر در یک زمینه پیوسته و درنهایت همه بناهای واقع در محیط-شهر- قابل‌بحث است.

نمودار ۲: نمودار فراوانی کارایی و اثربخشی قوانین نماسازی بر انسجام (زیر معیارهای انسجام) نماهای شهری (مأخذ: نگارندگان)

دستگاه‌های ذی‌ربط جهت تهیه دستورالعمل‌های نما (۲۴٪) و (ب) ارائه مصادیق و جزئیات نماسازی (۳۸٪)، تدوین گشته‌اند. البته حالت سومی هم در برخی موارد وجود دارد که ترکیبی از دو حالت قبل (۳۸٪) می‌باشد (جدول ۵).

در اثربخشی ضوابط، مصوبات و بخشنامه‌ها نیز ضوابط طراحی نمای ساختمان در تهران (انضباط نما، مصوب بهار ۱۳۹۳) با ۸۷٪ (جدول ۴) کاراترین بوده و بیشترین و گسترده‌ترین تأثیر بر انسجام‌بخشی به نماهای شهری را داشته است. قوانین نماسازی در دودسته کلی: الف) تعیین تکلیف کردن به

جدول ۵: مفاد و محتوای مصوبات نماسازی از حیث ارائه دستورالعمل طرح و اجرا یا تعیین تکلیف سازمان‌های ذی‌ربط (مأخذ: نگارندگان)

مفاد و محتوای مصوبات	تعیین تکلیف تدوین مقررات برای دستگاه‌های ذی‌ربط	ارائه ضوابط و مقررات نماسازی	ترکیبی از دو حالت قبیل
طراحی، پایش و اجرای تصفای شهری تهران مصوب ۱۳۹۷/۱۰/۲۳	✓	✓	✓
سامانه‌های واقعیت سیما و منظر شهری و کیفیت محیطی شهر تهران	✓	✓	✓
ضوابط طراحی تصفای ساختمان فر تهران (انضباط نما بهار ۱۳۹۳)	✓	✓	✓
طراحی مساجد و ابنیه شهر داری و اصلاح نماسازی در شهر تهران	✓	✓	✓
بند ۴ ضوابط و مقررات طرح تفصیلی جدید شهر تهران - منظر شهری (مصوبه ۱۳۸۷/۹/۲۵)	✓	✓	✓
بند ۴ طرح جامع شهر تهران (۱۳۸۶)	✓	✓	✓
سامانه‌های سیما و منظر شهری و ارتفاع کیفیت محیطی شهر تهران	✓	✓	✓
بند (ب) ماده ۳۷ قانون برنامه سوم توسعه ایران، مورخ ۱۳۷۹/۷/۱۷	✓	✓	✓
بخشنامه ۷۸۰۰۳۳۲ مورخ ۱۳۷۸/۹/۲۳	✓	✓	✓
سین پروست شهرسازی و بخشنامه شمار و ۷۶۰۰۷۶ مورخ ۱۳۷۶/۳/۲۳	✓	✓	✓
مورخ ۱۳۷۶/۳/۲۳ شهر داری تهران	✓	✓	✓
ضوابط و مقررات تصفای شهری مصوبه مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۸	✓	✓	✓
ماده ۲۳ قانون نوسازی و عمران شهری مورخ ۱۳۴۷/۹/۱۷	✓	✓	✓

درصد تعیین تکلیف برای دستگاه‌ها: ۲۳٪ درصد ارائه جزئیات نماسازی: ۳۸٪ و درصد مصوبات ترکیبی: ۳۸٪

✓ به همراه الزامات اجرایی برای مالکین

تحلیل مفاد ۱۳ مصوبه مورد بحث با رویکردی نقادانه:

در ماده ۲۳ قانون نوسازی و عمران شهری مورخ ۱۳۴۷/۹/۱۷، منظر شهری به‌طور رسمی مورد توجه قرار می‌گیرد؛ اما به ارائه کمترین مفاد انسجام بخش (فقط تعداد طبقات، ارتفاع بنا و توازن شهر مبتنی بر طرح جامع) قناعت می‌شود. جزئیات خاصی هم در این ماده ارائه نمی‌گردد و صرفاً به ضرورت رعایت معیارهای شورای عالی شهرسازی از طرف شهرداری اکتفا

عوامل انسجام بخش است. در بند (ب) ماده ۱۳۷ قانون برنامه سوم توسعه مورخ ۱۳۷۹/۱/۱۷ نخستین بار هویت بخشی به سیما و کالبد شهرها و روستاها مهم تلقی می شود که حاکی از تغییری بنیادین در شیوه نگرش به مقوله منظر شهری است. همچنین بر جلوگیری از تخریب ساختمان ها و نماهای بارزش نیز تأکید می شود که شمولیت بیشتری می دهد؛ لیکن مختصاتی از چپستی هویت مدنظر یا جزئیاتی از مصادیق نماهای بارزش در متن ماده به دست نمی دهد. در مصوبه مورخ ۱۳۸۵/۶/۲۱ ساماندهی کیفیت محیطی شهر تهران، برای نخستین بار مبلمان شهری، گرافیک محیطی، تندیس ها، نورپردازی و نمای اماکن هرچند کلی و بدون دادن جزئیات اجرایی مورد توجه قرار گرفته و حیطة نماهای شهری گسترده تر از آنچه قبلاً بود می شود. مقیاس شمول به مراتب از مصوبات قبلی بیشتر و از نظر ادبیات معماری و شهرسازی تخصصی تر می باشد. در کل با وجود این که اقدامی شایسته است ولی پا را از حد تعیین وظیفه برای شهرداری فراتر نمی گذارد. در بند ۱۴ طرح جامع شهر تهران (آذرماه ۱۳۸۶)، انسجام محیطی، نظم بصری، توسعه عرصه های عمومی، سامان، ارائه سمبل های هویتی، هماهنگی کالبدی محلات و طراحی ترکیبات شکلی و حجمی مناسب برای ابنیه خاص شهر، این بار هم بدون حداقل تشریح و تبیین مطرح گردیده است. همه این موارد ذکر شده درخور تقدیر اما مبهم است. اتفاق میمون افزوده شدن موارد بیشتر به حیطة نمای شهری و تخصصی تر شدن ضوابط است. در مورد ضوابط ارتقاء کیفی سیما مصوبه مورخه ۱۳۸۷/۹/۲۵ باید اذعان داشت تا بدین جا، کامل ترین مصوبه در مبحث انسجام بخشی به نماهای شهری می باشد. مقیاس انسانی، دانه بندی، تقسیم متناسب بنا، همگونی رنگ و بافت مصالح و

می شود. در مصوبه مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۸ شورای عالی معماری و شهرسازی در مورد ضوابط نمای شهری، ضمن برداشتن گامی به جلو در زمینه انسجام نماسازی، باین حال شمولیت کمی دارد و باز حداقل ها مدنظر قرار گرفته است؛ چراکه سطوح اصلی و جانبی نمایان از معابر - هرچند مهم - اما تنها جزء کوچکی از نمای شهری هستند. در همین مقدار کم هم، در تبیین عوامل انسجام بخش، تنها اشاره ای به مصالح شده - استفاده از مصالح مرغوب به طرز مناسب، زیبا و هماهنگ - که کافی نیست؛ و نیاز به قیودی همچون محدودیت تعداد، رنگ، بافت و ارائه مشخصات بیشتر دارد. شفافیت این بند نیز مورد سؤال است که بایستی مفهوم "هماهنگ" بیشتر تشریح می گردید. در زمینه هماهنگی با زمینه و نیز با سایر نماها هم مصوبه سکوت اختیار کرده است. بخشنامه شماره ۷۷۶۸۳۱۰/۷۶۱۰ مورخ ۱۳۷۶/۳/۲۱ شهرداری تهران به موضوع تأثیر منفی بناهای مخروبه، رها شده یا نیمه تمام می پردازد. اهمیت منظر شهری این موضوع به درستی، مورد توجه قانون گذار قرار گرفته است. این بخشنامه راهکار می دهد، ضمانت اجرایی دارد. کشیدن دیوار مشرف به معبر، بازسازی بنا یا نماسازی موقت با مصالح سبک و مقام که در صورت امتناع مالک، شهرداری رأساً اقدام خواهد کرد. در بخشنامه شماره ۷۸۰۰۱۳۳/۱۰ مورخ ۱۳۷۸/۲/۲، ممنوعیت نصب کولر و تعبیه کانال ها و لوله های تأسیساتی در نمای ساختمان ها برای جلوگیری از اغتشاش بصری مورد اهتمام قرار می گیرد و صدور گواهی پایان کار منوط به رعایت آن می گردد. ساختمان های موجود نیز مورد توجه قرار گرفته و الزامات شامل آن ها هم می شود. با توجه به شیوع این گونه اغتشاشات در نماها، این بخشنامه اتفاقی مؤثر ولی منحصر به فقط یک مورد از

بوم آورد بودن آن، پیش‌آمدگی، فضاهای باز، پیش‌ورودی، پوشش سقف، بام سبز، فرم ساختمان، فواصل و ارتفاع بنا در همسایگی سایر بناها، تابلوها و مشخصات و تعدد آن‌ها، کیوسک‌ها، معماری نبش، کنج، ساختمان‌های واقع در تقاطع معابر، کف‌سازی معابر، توسعه فضاهای سبز، تأکید بر تحویل نقشه‌های حجمی و راندوی مصالح هماهنگ با نماهای مجاور هنگام اخذ پروانه و تشکیل کمیته ارتقاء کیفی در این مصوبه موردتوجه قرار می‌گیرند. سامان‌دهی نماهای موجود، اهمیت بصری فضاهای عمومی، بهینه‌سازی پیاده‌راه‌ها همگی در یک بسته قانونی، مدنظر قرار گرفته است. از دیگر نقاط قوت تکلیف تدوین طرح‌های سامان‌دهی موضعی برای بافت‌های موجود است که کامل‌تر از مصوبات قبل است. پرداختن به انسجام نمای شهری بخش تاریخی نقطه عطف دیگری است؛ چراکه تاریخ انسجامی در بستر زمان است. انسجام بافت تاریخی، توالی بصری در بعد معناست. توالی بصری از ارکان جذابیت بصری است و جذابیت بصری در سایه انسجام نمود خواهد یافت. در تعبیر جهتی آشکار، امکان اقدام جهت اصلاح نمای بناهای موجود مشکل‌دار به شهرداری داده می‌شود. الزاماتی برای مالکین حقیقی نماهای دارای تجهیزات تأسیساتی نمایان در نظر گرفته شده؛ هرچند در مورد ساختمان‌های دولتی، مصوبه الزامی در نظر نگرفته است. در بند ۱۶ طرح تفصیلی شهر تهران مصوب اردیبهشت ۱۳۹۱ تهیه‌کننده راهنمای نماسازی تمامی جبهه‌ها و خرپشته‌های ساختمان‌های در دست‌ساخت و همچنین بناهای موجود با مصالح مناسب مورد تأکید قرار می‌گیرد. به‌منظور تأمین دید مناسب و انتظام بصری و جلوگیری از کاهش فضاهای باز شهری محدودیت‌هایی برای پیش‌آمدگی

ساختمان (با ارائه جزئیات) پیش‌بینی شده است. در مصوبه مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۳ سامان‌دهی طراحی مساجد و ساختمان‌های شهرداری تهران و اصلاح نماسازی ابنیه، فقط الزاماتی برای شهرداری از بابت تهیه کلیات دستورالعمل ضوابط نما و مصالح بوم آور و برای مالکین از بابت رعایت استفاده از آن ابلاغ گردیده و جهت تحقق آن سیاست‌های تشویقی و تنبیهی در نظر گرفته است. ضوابط انضباط نما، بهار ۱۳۹۳، بیشترین شمول در ارائه جزئیات و مصادیق عوامل انسجام بخش نما در سه بخش احکام ایجابی، سلبی و توصیه‌ای در زمینه‌های فرم، رنگ، مصالح، بام بنا، پیش‌آمدگی، بازشوها و الحاقات را داراست. برای اولین بار هنگام صحبت از مصالح؛ جنس، رنگ، ایمنی، تمیزی، تعدد و ضرورت هماهنگی با ابنیه مجاور مورد تأکید قرار می‌گیرد. در مورد بام بنا فرم، خط پیشانی، پیش‌آمدگی، پوشش سبز و حتی کف‌سازی مدنظر است و تطابق با ابنیه مجاور هم از ضروریات می‌باشد. در مورد پیش‌آمدگی‌ها و بازشوها خوانایی و تناسب با سایر ارکان و اجزا و همچنین به‌تناسب با ابنیه مجاور پرداخته می‌شود. در مورد نوشته‌ها، علائم و حتی جا گلی در بالکن‌ها و هماهنگی آن‌ها با خود نما و با نماهای مجاور ضوابطی آمده است. استفاده از مصالح بومی و طراحی بومی تذکر داده می‌شود. توجه به مقیاس انسانی به‌ویژه تا طبقه سوم، تناسب و تطابق با معبر و زمینه و هماهنگی نما با منظر عمومی محله و مظاهر فرهنگی آن‌هم توصیه شده است. در مصوبه سامان‌دهی مورخ ۱۳۹۴/۶/۳، الزاماتی کلی و بدون جزئیات برای شهرداری نسبت به توسعه فضاهای عمومی، بازسازی چشم‌اندازهای عمومی، ساخت جاذبه‌های زیبا، گسترش هنرهای شهری، بهسازی کالبدی-فضایی و ساخت ابنیه در قالب احترام

به تاریخ و خاطره شهروندان، احیا و حفظ میراث فرهنگی در نظر گرفته شده است. در مصوبه طراحی، پایش و اجرای نماهای شهر تهران در تاریخ ۱۳۹۷/۱۰/۲۳ تغییر اساسی، تفکیک تخصصی ساختمان‌ها به دو دسته بناهای خاص و عمومی و تعیین متولی سامان‌دهی نما برای آنهاست. تغییر قابل‌تأمل دیگر اهتمام به ناسازی ساختمان‌های خاص و ابنیه دولتی و ضوابط نمای ویژه هر یک از مناطق شهر است. در این مصوبه نیز هیچ مصداق، دستورالعمل و جزئیاتی برای انسجام‌بخشی نما وجود ندارد.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش سیر تحول ضوابط و مقررات ناسازی در نیم‌قرن اخیر از حیث دارا بودن مفاد و الزامات انسجام بخش نماهای شهری در ابعاد گوناگون کالبدی، بصری، ساختاری و عملکردی مورد بحث و بررسی قرار گرفت. دستاوردهای تحقیق حاکی از اثربخشی قابل قبول قوانین در ایجاد جذابیت بصری، برقراری ارتباطات محتوایی، تجسم معنا، هماهنگی مصالح، غنای حسی، جانمایی الحاقات و عناصر تزئینی، به وجود آوردن کلیتی سازگار و حفظ بافت موجود داشت. کارایی نه‌چندان مطلوب مقررات در ضعف خوانائی نماها، خطوط پیکره، عمق بصری، تناسب عرض قطعات و همگونی نما با زمینه آن مشهودتر بود. در بین ضوابط، مصوبات و بخشنامه‌ها، مصوبه بهار ۱۳۹۳ جامعیت بیشتری از لحاظ برخوردار بودن از مؤلفه‌های انسجام بخش نما و ارائه مصادیق و جزئیات داشت و شفاف‌تر و صریح‌تر بود.

در کل آنچه مطالعه گردید، مبین تکامل تدریجی معیارهای انسجام‌بخش نما در ضوابط مدون ناسازی در سیر تاریخی خود

بود؛ در آغاز از توجه به تعداد طبقات و ارتفاع بنا گرفته تا بهسازی کالبدی- فضایی، از پرداختن به بناهای رهاشده تا سامان‌دهی نماهای موجود، از جلوگیری از تخریب نماهای با ارزش تا انسجام نمای شهری بخش تاریخی، از مدنظر قرار دادن مبلمان شهری، گرافیک محیطی و تندیس‌ها تا مقیاس انسانی، دانه‌بندی، تقسیم متناسب بنا، از تشکیل کمیته ارتقاء کیفی تا ارائه جزئیات و مصادیق عوامل انسجام بخش نما در زمینه‌های فرم، رنگ، مصالح، بام بنا، پیش‌آمدگی، بازشوها، الحاقات، مصالح، جنس، رنگ، ایمنی، تمیزی، تعدد و ضرورت هماهنگی با ابنیه مجاور، از تفکیک تخصصی ساختمان‌ها و تعیین متولی سامان‌دهی نما تا اهتمام به ناسازی ساختمان‌های خاص و ابنیه دولتی و ضوابط نمای ویژه برای هر یک از مناطق شهر؛ هرچند هنوز کمبودهایی جدی وجود دارد. آنچه بیش از همه جلب توجه نمود، تعدد قابل توجه مصوباتی است که صرفاً درصدد تعیین تکلیف برای دستگاه‌های ذی‌ربط نسبت به تدوین مقررات هستند. در مقابل تعداد دستورالعمل‌های ابلاغی حاوی جزئیات و مصادیق که ورود مستقیم و شفاف به موضوع دارند به نسبت کمتر می‌باشد. مسئله قابل‌تأمل بعدی میزان صراحت به‌کاربرده شده توسط مصوبات در مورد بخش دولتی و خصوصی است. قوانین در الزام بخش خصوصی صراحت بیشتری به خرج داده‌اند؛ در صورتی که نقش بخش دولتی به‌ویژه در ایده‌پردازی، ترسیم نقشه راه و ایجاد موج تغییرات بیشتر است. نکته امیدوارکننده‌گسترش حوزه نفوذ مصوبات به‌مرورزمان بود که موارد بیشتری را شامل حال کرده و صریح‌تر و جزئی‌تر به مسئله پرداخته‌اند. از نقش بنیادین ضمانت‌های اجرایی و سیاست‌های تشویقی و تنبیهی هم به‌هیچ‌وجه نمی‌توان چشم‌پوشی کرد که

- [10] Pakzad, J. Urban view: what Kevin Lynch understood of it. *Abadi quarterly journal of urban design and architecture*. 2006. 18 (53): 20-25.
- [11] Rakhshan, E., Zabihi, H., & Majedi, H. Reload the identity components in the view of contemporary cities. *Urban Management*. 2018. 17 (51): 75-86.
- [12] Saleem, M., Gyan, Ch. Sh., Marco T. B. A., Roberta, D., Rajeev R., Kasun, H. & Rehan, S. Life Cycle Thinking-Based Selection of Building Facades. *Journal of Architectural Engineering*, 2018. 24 (4).
- [13] Arnheim, R. Dynamics of architectural shapes. Trans. Mehrdad Qiomi Bidhendi, Semat press, Tehran. 2009.
- [14] Deilmann H., Bikhenbach G., & Pfeiffer H. Wohnort Stadt-Living in cities. Katl Kramer Verlag. Stuttgart. Zurich. 1987.
- [15] Tavasoli, M., Eskandarafshar, B., Parsi, H., Karimi, S., & Naserolmemar, A. Urban design of Kargar street. Tehran, Urban improvement and development corporation. 2000.
- [16] Krier, R. Elements of Architecture. (Z. Ahari, Trans.). Tehran: BHRC. 1997.
- [17] Gruter, J. K. Aesthetics in architecture. Trans. Dr. Jahanshah Pakzadd. Shahid Beheshti University press. 2014.
- [18] Trancik, R. Finding Lost Space –Theories of Urban Design. New York: Van Nostrand Reinhold. 1986.
- [19] Vitruvius, P. The Ten books on architecture. Trans. Rima Fiaz. Tehran, University of the Arts. 2009.
- [20] Rezaina, A. Principle of unity and harmony. *Quarterly journal of management science*. 1995. vol. 31 and 32.
- [21] Webster, N. The new American Webster handy college dictionary. New York: The New American Library. 1984.
- [22] Alexander, C. The nature of order. New York: Oxford University. 2000.
- [23] Naqizade, M. Comprehension of urban aesthetics and identity in Islamic view. Isfahan municipality department of culture. 2007. vol. 49.
- [24] Lynch, K. The Image of the City. Cambridge, Mass: MIT Press. 1993.
- [25] Habib, F. Challenge in the Meaning of Urban Form. *Honar-ha-ye-Ziba*. 2006. (25): 5-14.
- [26] Tabatabai, M. Urban facades and their role in environmental quality (façade criteria in Tehran). Armanshahr press, Tehran. 2011.
- [27] Tugnutt, A. Making Townscape. London: Michell. 1987.

هر ایده، تغییر، تحول و سرانجامی بدون آن اگر نگوییم غیرممکن اما بعید و دور از دسترس می‌نماید که هرچند مدنظر قانون‌گذار بوده‌اند، اما همچنان نیاز به توسعه و تکامل دارند.

References:

- [1] Tavasoli, M. Principle of communication in urban design. *Honarheye ziba*. summer 2003. 14: 32-39.
- [2] Esmaili, F., Charehjoo, F., Hoorijani, N. Analyzing and Evaluating Facades with a Special Approach to Visual Aesthetics Using the Grid Method (Case Study: Enqelab Street in Sanandaj). *Bagh- e Nazar*. 2020. 17 (82): 69-84.
- [3] Mokhtarzadeh S., Ghalenoee M., Kheyroddin R. Exploring the Conceptual Model for Evaluating the Coherence of Urban Physical Form and Structure and Explaining Its Principles. *Bagh e Nazar*. 2018. 15 (66): 65-80.
- [4] Bahrainy, S., & Foroughifar, M.. Cohering Shiraz Central Area: Urban Design Guidelines Toward A More Coherent Urban Form Based on Complexity Theory. *Hoviat e Shahr*. 2017. 10 (28): 5-18.
- [5] Hakimian, P., & Lak, A. Exploration of Physical Integration of Historical Bazaar in Iranian Cities A Comparative Study of Historical Bazaars in Kerman and Shiraz. *Journal of Architecture and Urban Planning*. 2019. 11 (23): 111-130.
- [6] Aliloo, M., Mirgolami, M., Hashempoor, P. Analysis of the Impact of the Urbanism and Architecture Rules and Regulations on the Physical Structure of Neighborhoods. *Urban Planning Knowledge*. 2019. 3 (1): 71-83.
- [7] Khodabin, M., Shieh, E., Pour Jafar, M., & Khatibi, M. Investigation of causal components in integrating the body of the city (Case Study: District One of Karaj Municipality). *Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas*. 2021. 3 (7): 23-38.
- [8] Pendar, H., Rastghar Zhaleh, S. Content Analysis and Review of “Design, Monitoring and Implementation of Tehran Façades” Enactment based on procedural and substantial dimension of urban design. *Urban management*. Summer 2021. No.63.
- [9] Dekhoda, A. Persian Dictionary. Tehran university press, Tehran. 1998.

- [28] Brolin, B. C. Architecture in context: Fitting new buildings with old. Trans. Razie Rezazade, Tehran, Khak press. 2007.
- [29] Hadman. R., Jaszewski, A. Fundamentals of urban design. Trans. Razie Rezazade & Mostafa Abaszadegan, University of science and technology press. 2008.
- [30] Hosseini, S., & Razaghiasl, S. Motion and Time in Townscape: Design Concepts. International Journal of Industrial Engineering and Production Management (IJIE) (International Journal of Engineering Science) (Persian). 2008. 19 (6): 83-88.
- [31] Yunmi, P. Neighborhood Planning Theory, Guidelines, and Research. Ewha Womans University. 2015.
- [32] Cowan, R. The Dictionary of Urbanism. Tisbury: Streetwise Press, London. 2005.
- [33] Golkar, K. Design-Oriented Urban Design; Policy-Oriented Urban Design: Model Terms of References for Guiding Instruments in Iran. Soffeh. 2008. 17 (46): 51-66.
- [34] Mohajer Milani, A., & Einifar, A. The Impact of 60%+2 Code on Tehran's Common Row House Construction. Urban Management. 2017. 16 (48): 49-63.
- [35] Municipality of Tehran. 2022. <https://www.tehran.ir>.
- [36] Salehi, E. Role of Urban Planning Codes and Regulations in Fulfillment of Good City and Sustainable Urban Development (Case Study: Tehran). Journal of Environmental Studies. 2007. 32 (40): 51-62.
- [37] Roosta, M., Ghasempour, M. A Study on the Status of 'Urban Design' In Iran's Urban Rules (A Content Analysis of the Decisions of Iran' Supreme Council for Urbanism and Architecture from 1964 to 2016). Urban Planning Knowledge. 2018. 2 (2): 19-32.
- [38] Salingeros, N. A. Principles of urban structure .Bethaniendwarsstraat 6G 1012 CB Amsterdam: Techne Press. 2005. (4).
- [39] Marshal, E. Cities, design and evolution. Trans. Seyyedhosein Bahreini & Amene Bakhtiar, Tehran University press. 2009.
- [40] Golipour, M., Shahabian, P., & Aminzadeh Goharrizi, B. Reading The Factors Affecting The Promotion of Residential Facades In Tehran from the perspective of activists. Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning. 2021. 6(17): 119-146.